

ÇAY DƏSTGAHI

Məmmədquluzadə Cəlil. Cild 2. Dram əsərləri

PDFləşdirən: kitablar saytı

<http://www.kitablar.com>

- 1) S a m a v a r.
- 2) P a d n o s.
- 3) Ç a y n i k.
- 4) İ s t ə k a n.
- 5) N ə l b ə k i.
- 6) Q a ş ı q.
- 7) M a ş a.
- 8) T r u b a.
- 9) N ö k ə r.

Əhvalat vaqə olur. Zəngəzur mahalında bərgüşadlı Hacı Rəhimbəyin evində. Məclisin ortasında qoyulub kreslo, üstə oturub Samavar. Sağ tərəfdə stullar üstə oturub Padnos, İstəkan, Qaşıq və Maşa. Sol tərəfdə yenə stullar üstə oturublar Çaynik, Nəlbəki və Truba. Padnosun qabağında stol üstə var kağız və qələm. Pərdə qalxan kimi Samavar üzünü məclisə tutub başlayır.

S a m a v a r

Dəvət etdim sizi bura mən özüm.
Çünki var sizlərə bir özgə sözüüm.
Diqqət ilə qulaq verin mənə siz,
Ta ki, bu dərdə bir əlac edəsiz.
Söz budur ki, dünənki gün bu zaman
Çay içib qurtarıb xanımla xan,
Görməyiblər o çayda bir ləzzət,
Eləyiblər qulamı bihörmət.
Söyləyiblər ona ki, ey nadan,
Əqləndən dur, eşşəgi-Həmədan!
Nə çayın rəngi var, nə təmi gəlir
Nə xoş ətri, nə ləzzəti bilinir.
Ağanın beylə pəs tutub qeyzi—
Ki, buyurdu bu gün qırsınlar bizi.
İndi, qardaşlarım, dəxi nə edək?
Biz bu işdə gərək fənaya gedək.

Ç a y n i k

(ağlayır)

Düşdü daş başıma, yıxıldı evim!
Heç rəvadır ki, mən bu yaşda ölüm?
Şəkk yoxdur bizi ki, sübh olcaq,
Cümləmizi ağa tamam qıracaq.

P a d n o s

Heç qəm etmə buna, baba Samavar,
Bəndə Padnos bu dəm əlac tapar.
Əlac odur gərək bu saat biz—
Əldə insafi biz tutaq hamımız.

İttifaq eyləyək, olaq aqıl.
Ta görək həq nədir, nədir batıl.
Səbəbin kəşf edək görək nə üçün,
Nə çayın ətri var, nə rəngi bu gün.

Elə ki, biz bu tövr ilə bilərik,
Səbəbin bu işin yəqin edərik.
Ol zaman gər olar kömək tari,
Verərik ağaya günahkari.

S a m a v a r

Afərin, afərin, gözüüm Padnos,
Kömək olsun xuda sənə imruz.
Sən dağıtdın mənim qəmimi tamam,
Kömək olsun sənə həmişə imam.

Ç a y n i k

Ax, dönüm başına sənin, Padnos,
Kömək olsun xuda sənə imruz.
Ürəyim sakit oldu, dincəldi.
Nə qəşək fikr ağlına gəldi.

S a m a v a r

Elədi indi başlayaq işi biz,
Bəlkə sabbaha qurtaraq işimiz.
Gərək heç olmuyaq biz avarə,
Bəlkə bir tövr ilə tapaq çarə,
Bilirəm diqqət ilə biz indi,
Başlayaq gər işi yəqinimdi,
Həm günahkari, şəkk yox, taparıq,
Həmi də xabi-nuş ilə yatarıq.
Sözümüz bir edib, olaq sadıq,
Başlayaq məndən əvvəla təhqiş.
Əhli-məclis, edin mənə diqqət,
Qoymayın, insafı yerə heç vəqt,
Cəhd ilə axtarın qüsurlərim,
Həmçinin xoş sifətlərim, hünərim—
Ki, bu dünyada hər neçə ev var,
Yuxarı başda əyləşir Samavar.
Günü keçməz, mən olmasam, xanın,
Nə gədanın, şəhin və dehqanın.
Hər bir evdə nə vəqt şadlıq olar,
Ona baisdi tək baba Samavar,
Kim odu su içində od saxlar?
Onu saxlar genə baba Samavar.
Mən qızanda gər istəyə birisi,
Uzada barmağın mənə o kəsi
"Uf", "uf" ilə çıxardıban dilini

Soxacaq ağzına bütün əlini.
Yoxdu dərdim, bu dünyada nə qəmim,
Tula şəhri olub mənim vətənim.
Lehimim tazədir və safdı misim,
Nədə tüstüm olar mənim, nə hisim.
Lüləgim gendi, kipdi həm qapağım,
Bu mənim qulplarım, buda papağım.
İndi, qardaşlarım, görürsüz siz,
Ola billəmmi mən buna bais—
Ki, çayın ətri gəlməsin və dadı?
Götürüm üstümə bu tövr adı?
Ağarıb saqqalım, özüm ahil,
Ağamın mən evindəyəm on üç il,
Deyil insaf onun evində bu dəm,
Başlayım mən ona xəyanət edəm.

P a d n o s

(qalxır)

Padnosam, həm özüm cəvanəm mən,
Qab-qaşıqlar içində xanəm mən.
Yoxdu çirkim, nə bir ləkə, nə tozum,
Şəfəqim nur tək, gözəldi üzüm.
Birisi diqqət ilə baxsa mənə.
Pəh-pəh ilə məni alıb əlinə,
Qalacaq surətimə mat-heyran,
Edəcək tərifim qoca və cavan,
Mənsiz olmaz nə toy, nə də bayram,
Sədri-məclisdə mən gərək oturam.
Qalı üstü və miz yerimdi mənim,
Qabağımda durur gədə-nökərim.
İstəkanlar və nəlbəkilərə mən—
Analıq haqqını əta edərəm,
Bəslərəm bunları qucağımda,
Biri solda, biri də sağımda.
Ağa, xanım edər mənə hörmət,
İpək örtük verər mənə zinət.
Rəngbərəng şir içindədir bədənim,
Vardımı təqsirim bu işdə mənim—
Ki, çayın rəngi yox, nə təmi gəlir,
Nə xoş ətri, nə ləzzəti bilinir?
Belə iş üz verə əgər məndən,
Çürürəm tezlik ilə mən qəmdən.
Ağamın mən üzünə ta qətən—
Baxa bilməm dəxi xəcalətdən.

Böyüdübdür məni onun əməyi,
Kor edər gözlərim duzu, çörəyi.

S a m a v a r

(Padnosa)

Bizə çoxdan yəqin olub hasil:
Əqlin artıq, özün də həm qabil.
Qalarıq olmasan biz avarə,
Sən taparsan çətin işə çarə.
Razı olduq, ziyadə səndən biz.
Çün gedirdik fənayə biz sənsiz.

Ç a y n i k

(qalxır)

Çaynikin qədrini bilər çay içən,
Çay büsatında ruzigarı keçən.
Olmasam mən, nə tövr çay dəm alar.
Çay büsatı məgər ki, mənsiz olar?
İki dəfə çıxam gərək hər gün,
Ərşə mən, yəni başına babamın.
Kimdi məndən uca görüm ol vəqt?
Tək xudadır, o sahibi-qüdrət.
Çox sevərlər məni ağa, xanım,
Çinidəndir tutaq mənim canım.
Amma neylər mənə ya od ya alov?
Dəm alar çün içimdə çayi-Papov.
Bir neçə şəxsdən mənim əlbət,
Şənim artıq ola gərək qayət.
Köynəgimdir mənim ya şal, ya ipək,
Təmiz ollam lətif mərmər tək.

(ağlaya-ağlaya)

Xoş gedərmə görüm xudaya, babam,
Ağamın qeyzinə səbəb mən olam?
Təqsirim olmasın, gedim zayə,
Qırılım mən, köçüm o dünyayə?

S a m a v a r

(Çaynikə)

Ağlama, ağlama, oğul, Çaynik,
Hamımız biz, bunu yəqin bilirik
Ki, sənin yoxdu burda təqsirin,
Olma sən heç əbəs yerə qəmgin.
Sən özünsən həmişə taçı-sərim,
Sən ilədir mənim tamam hünərim.
Olmasan sən mənim nə hüsnüm olar,
Məni sənsiz məgər ki, yada salar
Ya xanım, ya ağa, ya özgələri?
Vardımı qeyrinin belə hünəri?

İ s t ə k a n

(durur)

O hünər məndədi, baba Samavar!
İstəkansız nə tövr çay qoyular?
Olmasam mən, düşərmi çay yada?
Vardımı beylə ev bu dünyada—
Ki, o evdə mən olmayam lazım?
Bəzi yerlərdə görmüşəm həm özüm—
Ki, tökürlər suyu böyük qazana,
Yığışırlar ata, bala və ana.
Qaynayır su, qazana çay salınır,
Yoxdu Çaynik, qazanda çay dəm alır.
Yoxdu Çaynik və yoxdu həm Samavar,
Nə Qasıq, Nəlbəki, nə Padnos var.
Amma var İstəkan və çay dəmdə,
Gər belə evdə olmasam mən də
Ya gərək çayı nimçəyə tökələr,
Ya da su parçına töküb içələr.
İsmi- rəsmim mənim olub məşhur,
Badənim də ya şişədir ya bülür,
Gər məni hörmət ilə saxlayalar.
Mənim ömrüm otuz və qırx il olar.
Elə ki, verdilər aşiq yerinə
Məni oynatmağa uşaq əlinə,
Ya da soyuq suda məni yuyuban
Dağ suyu üstümə tökər nadan.
Yoxdu söz, mən o vədə az yaşaram.
Ola mümkün, əgər ki mən bacaram,
Yollaram düz Sibirə qatilimi,
Mən itirəm bu tövr zalimimi.
Kimdi burda otuz beş il yaşayan?
O mənəm ağ həmişə, saf və cavan.
Pasım olmaz, nə tüstü, toz, nə hisim,

Şad edər külfəti lətif səsim.
Gərək hər gün ağa və xanımlar
Dodağa qalxızıb məni öpələr.
Əql kəsməz ki, mən olum naqis,
Ağamın qeyzinə olum bais.
Üstümə beylə pis adı götürüm
Və olan ismi rəsmimi itirim.

S a m a v a r

(İstəkana)

Sənin əslin-nəcabətin, oğlum
Və sifətin bizə olub məlum
Sənə qiymət verər bahalı bülür,
Yaraşarmı sənə bir özgə qüsur?
Nə günahkar bizik, nə də sənsən.
Olmarıq heç xəcil nə biz, nə də sən.
Ağamın qeyzinə səbəb, əlbət,
Ya qaşığıdır, ya Nəlbəki bədbəxt

(İşarə edir Nəlbəki və Qaşığa və sonra onlara deyir).

Dəgilən, Nəlbəki, bizə indi
Ağamın qeyzinə səbəb kimdi?
Ya özün beylə fitnə sahibisən,
Ya Qaşığıdır bu tövr cürət edən.

N ə l b ə k i

(barmağının ucunu göstərir).

Məndə gər bircə beylə təqsir var,
Başımı kəs mənim, baba Samavar,
Gər mənim beylə bir günaha səbəb,
Allah etsin mənə həmişə qəzəb.
Şahid olsun xuda, bu mən, bu da siz,
Diqqət ilə mənə burada baxız.
Məndə tapsaz ya pis qoxu, ya ləkə
Məndə gər nalayiq süfət görükür

S a m a v a r

(onun sözünü kəsib deyir).

Bilirik biz səni ki, yoxdu sənin—

Nə qüsurun, bu işdə, nə günəhin.
Qar kimi ağ, üzün belə göyçək,
Nə yol ilə səni müqəssir edək?

Q a ş ı q

(ağlaya-ağlaya)

Nə üçün mən olum, baba, bədbəxt?
Nədi bilməm bu tövr əmrə cəhət?

S a m a v a r

(qaşığa)

Etmisən sən dünən belə görükür,
Biədəblik, həmi günahi-kəbir.
Ağa, xanım səni təmiz bilibən
İstəkana səni salubla dünən.
İndi bildik günah edən kim imiş,
Ağa, xanım nəçün deyirlərimiş.
Ki çayın rəngi yox, nə təmi gəlir,
Nə xoş ətri, nə ləzzəti bilinir.

Q a ş ı q

İzn ver, mən sənə, baba Samavar,
Bir neçə söz edim bu dəm izhar.
Mən bu işdə müqəssir olsam əgər.
Öldürün siz məni, edin bisər.
Mən cəvanəm, adım gümüş Qaşığı,
Cəmi məxluq olub mənə aşiq.
Çünki ömrü mənəm edən asan,
Var-yoxun xərc edər mənə insan.
Mənsiz heç kəs çayın dadın bilməz,
Olmasam istəkanda, qənd əriməz.
Heç olar isti çaya əl vurmaq?
Kimdə var beylə bir uzun barmaq—
Ki, yetişsin Qaşığı kimi qəndə.
Bu hünər vardı bircə tək məndə.
Vay o şəxsin, o yazığın halına—
Ki, uzun çöp kəsib alar əlinə.
İstəkani qarışdırır çöpnən
Və çayın təmini kəsir qətən,
Mən problu, özüm təmiz gümüşəm.
Dəxi mən bilmirəm nə eyləmişəm—

Ki, çayın rəngi yox, nə təmi gəlir,
Nə xoş ətri, nə ləzzəti bilinir?
Vazehi beylədir bəyan edirəm—
Amma indi belə güman edirəm—
Ki, səbəbkar beylə əmrə, baba,
Ya Maşadır ya da qara Truba.

(göstərir Maşanı və Trubanı. Truba üzünü tutub yana, oxuyur bu beyti).

T r u b a

"Xabi nuşini bamidadi rəhil,
Baz darəd piyadəra zisəbil" [1]

[1] Sədi Şirazi. Səfər səhərinin yuxusu piyadamı yoldan qoyar.

S a m a v a r

(Trubanın sözünü kəsib acıqlı səslə çığırır onun üstünə).

Kəs səsin, biədəb və nalayiq!
Nə üçün üz verib sənə şadlıq?
Biz bələdə və fikrdə, qəmdə,
Amma siz həm fərəhdə, həm dəmdə,
Çayı sizensiz həmişə zayə edən,
Oluruq biz xəcil nahaqdən.
Gərək indi mənə bəyan edəsiniz,
Hansınız olmusuz buna bais?

M a ş a

(Samavara)

Yoxdu, vallah, baba, mənim xəbərim,
Dəyməyib məndən heç kəsə zərərim.

T r u b a

(Samavara)

Şahid olsun bu əmrə ol qadir,
Olmayıb məndən heç günah sadir.
Gəlmişəm mən bu sinnə, görməmişəm
Nalayiq iş, günah etməmişəm.
Bənzərəm sərvə, qədd-qamətli,
Olmuşam mən ziyadə qiymətli.

Ondan ötrü ki, tək mənəm mahir—
Ki, kömür bir dəqiqədə qızarır.

P a d n o s

Nisfi-şəbdir, belə güman edirəm,

(Maşa və Trubaya işarə edir)

Bunların barəsində söz verirəm—
Ki, müqəssir deyillər heç birisi,
Ondan ötrü ki, bunlar hər ikisi
Heç deyil çay busatına daxil,
Oldu indi mənə yəqin hasil—
Ki, müqəssir bu işdə biz deyilik,
Necə ki, cəmimiz bunu görürük.

(bir az duruxur)

Baba, indi gör ağıma nə gəlir:
Hamıya gün kimi müşəxxəsdır—
Ki, çayın gər suyu bir az lil ola,
Olmaz heç rəngi də onun əsla.
Gərçi su lazımınca qaynamadı,
Çayın olmaz nə ləzzəti, nə dadı.
İndi mən beylə məsləhət görürəm,
Çağırmaq Nökəri buraya bu dəm.
Soruşmaq biz həqiqətin ondan,
Odu bəlkə bizi bəlayə salan.

S a m a v a r

(Padnosa)

Mərhəba, mərhəba sənə olsun!

(üzünü tutur uşaqlara)

Çağırın Nökəri ki, tez gəlsin

(Padnosa işarə edir)

Əsb tazi əgər zəif bəvəd

(o biri uşaqlara işarə edir)

Həmçinin öz təvileyi xər beh.
Ərəb at gər ölə zəiflikdən,
Yaxşıdır bir təvilə eşşəkdən.

gəlir nökər Əli, köhnə və cındır paltarda, əlləri kömürçü əli kimi qara və çirkli, Samavara baş əyir.

S a m a v a r

(nökərə)

Niyə sən çirklisən, a bədheybət?
Bu ətklər nəçün olub neybət?

Ə l i

Silirəm bunlar ilə qab-qaşığı.
Nəlbəki, istəkanları, qaşığı.

(əli ilə göstərir)

S a m a v a r

(irəli çağırır ətklərini qoxlayır, sonra üzünü turşudub deyir)

Neftə sən batmısan, belə bilirəm.

Ə l i

(ətklərini göstərir)

Lampanı bunlar ilə mən silirəm.

S a m a v a r

(Padnosa)

Yaz, bəradər, bu sözləri kağıza—
Ki, düşə istəyəndə yadımıza.

(Padnos götürür kağızı, qələmi və yazır)

S a m a v a r

(Əliyə)

Doğrusun indi sən gərək deyəsən,
Nə su ilə çayı qoyursan sən?

Ə l i

Deməyibdir hələ mənə birisi—
Ki, suyun vardı yaxşısı və pisi.

P a d n o s

(Əliyə)

Qaynadıbsanmı sən mənə degilən,
Çay qoyanda suyu babamda dünən?

Ə l i

Bilmədim qaynadı ya qaynamadı,
Çünki hər vaxt qaidəm belədi:
Açıram mən sudan bir az əlimə,
Su əgər təsir eylədi dərimə,
Mən haman vaxt çayı dəmləyirəm.

P a d n o s

(onun sözünü kəsir)

Bilirəm belədir, yəqin edirəm

əli ilə işarə edir ki, dəxi danışmasın. Padnos yazdığı kağızı götürüb, oturanlara başı ilə
ayağa qalxmağı bildirir, cəmiən dururlar.

P a d n o s

(oxuyur)

Nökərin sözlərindən indi bizə,
Belə məlum oldu cümləmizə,
Əvvəla, bizləri silir nəynən?
Neftə batmış cırıq ətəklərinən.
Saniyə, Nökər heç özü bilmir,
Nə su ilə həmişə çayı qoyur.
Salisən, zəhməti qəbul etməz
Və suyu lazımınca qaynatmaz
Bizə çün beylə aşikar oldu—
Ki, səbəb qiylü qalə məhz budu.

Eləyək indi biz ağaya xəbər—
Ki, müqəssir gərək ola Nökər.

Ə l i

Bir dəqiqə əgər məcal verəsiniz
Və mənim sözlərimə lütf edəsiniz.
İnanasız ki, yoxdu burda mənim—
Həm günahım, həmi də təqsirim.
Nökəram mən, adım Əli nökər,
Hansı nökər bu tövr qulluq edər?

(ətəklərini göstərir)

Edirəm altı aydı mən xidmət,
Amma görməm məvacibi heç vəqt.
Köhnə paltar mənim vəzifəmdir.
Belə paltar görək nə aləmdir?
Bircə dəsmal verib mənə xanım,
Onilə evdə qab-qacağı silim.
O da itmişdi çay qoyanda dünən,
Nəyinən bunları sileydim mən?

(uşaqları göstərir)

S a m a v a r

(Samavar başını əyib aşağı, bir az fikir edir)

Bələdəm zatına sənin, Nökər,
Dəyməz heç bir pula bu cür sözlər.
İş qurtardı və qaldı bircə sözüm,
Bundan əqdəm dedim sizə mən özüm—
Ki, tutaq insaf ilə hər işi biz,
Bunu da indi siz nəzərdə tutuz.
Nə üçün eşşəyi kənara qoyaq
Və günahsız palanı tapdalayaq?
Hansı evdə olar belə neybət,

(Əlini göstərir)

Bu qoyan çayə kim edər rəğbət?
Çünki rəğbət edər buna ağamız
Qiylü qalə səbəb odur şəksiz.
Bu qoyan çay ona güvarə gəlir,
Hansı ki, ağzının dadın bilmir.

Hansı ki, çay içir nədən öteri—
Ki, içirlər çayı həm özgələri.
Amma keçmiş zamanda mən bədbəxt
Eylər idim bir evdə mən xidmət,
Ax cavanlıq, şükufəsi ömrün!
Doğrudur çatmaz heç keçən günə gün.
Mən o evdə nə tövr ömr elədim!
Olmaz idi o evdə dərdü qəmim.
Çay içən vaxtda məni nökar
Mizin üstə qoyardı şamü səhər,
Çay tökərdi həmişə xanım özü.
Heç olarmı belə günün əvəzi!
Görmürəm beylə hörməti indi,
Nökərin mənzili məkanımdı.
Hər tərəfdə kömür, sabun, piy, şam,
Qalaram orda mən səhər, axşam.
Mənə rəhm etməyib həmin nadan

(Nökəri göstərir)

Çirklənəndə silir məni qumnan.
Amma bilmir onu ki qırmızı yağ
Məni eylər həmi təmiz, həmi ağ.
Heyf o qəndə, o çayə, ay ağalar—
Ki, onu xar edər belə nökar!
Etmişəm beylə təcrübə hasil:
Çay qoyub içməyi bilən aqıl
Çün tutar çox ziyadə qədrimizi,
Silər o bizləri həmişə özü.
Nökərə verməz o çayı-qəndi,
Çayı pis dəmləyib tökən kimdi?
Xanımın borcudur çayı tökmək,
Necə xoşdur belə çayı içmək!

Pərdə salınır.

Dekabrın 2-sində 1889. Baş Noraşen.